

ASPECTE PRIVIND RELAȚIILE ROMÂNIEI CU IUGOSLAVIA ÎN TIMPUL GUVERNĂRII IORGA- ARGETOIANU (APRILIE 1931 – MAI 1932): RELAȚIILE CULTURALE, ȘCOLARE, BISERICESTI ȘI SPORTIVE

Eusebiu Narai*

*Cuvinte cheie: România, Iugoslavia, cultură, școală, biserică.
Keywords: Romania, Yugoslavia, culture, school, church.*

Aspects Regarding Romania's Relations with Yugoslavia During Iorga-Argetoianu Government (April 1931 – May 1932): Cultural, School, Church and Sports Relations (Abstract)

The cultural relations were oriented, first of all, towards the following problems: the cultural situation of the Romanian minority in Yugoslavia; the cultural development of the other states belonging to the Little Entente (Yugoslavia and Czechoslovakia); the participation of the states of the Little Entente in the Congress of the Committees of the Federation of Historical Societies of Eastern Europe (Prague, May 1932) – with the aim of harmonizing divergent views among historians in the region, etc.

School relations, although much smaller in terms of quantity, were mainly focused on solving the problem of Romanian minority education in the Yugoslav Banat.

The church reports followed, in particular, aspects regarding: the construction of places of worship in the states of the Little Entente; the requests of the Romanians from the Yugoslav Banat in order to establish a vicariate in Vârșeț etc.

In conclusion, the Western daily – considered, by many Banatians, as a guiding beacon, a moral model for presenting reality – captures the complex relationships within the Little Entente, with ups and downs, quite objectively, demolishing myths or counterfeit images of some leaders and promoting Banatism, as an integral part of Romanianism.

În anii 1931–1932, *nori negri se adună deasupra Europei*. Este o expresie plastică pentru o realitate înfricoșătoare, pentru un prezent sumbru și un viitor incert. În această perioadă, nimic nu părea să anunțe apariția unei singure raze de soare, tot plastic vorbind. Continentul european, care se refăcuse destul de greu după *Marele Război*, numit astfel nu numai datorită *râurilor de sânge* ale ostașilor care și-au jertfit viața în tranșee, pe câmpurile de luptă sau în spitale de campanie, departe de părinți, frați, bunici, soții sau copii, de o parte sau de alta a blocurilor militare constituite la sfârșitul secolului XIX și la începutul secolului XX, ci și grație faptului că unele popoare au reușit să-și vadă visele cu ochii (formarea statelor proprii sau alipirea unor teritorii, locuite de consăngenii lor, aflate – vremelnice – sub stăpânire străină), trecea, acum, printr-o criză economică devastatoare, care a scos din întuneric forțe extremiste, cu un discurs populist la suflul maselor largi, forțe care se

vor impune rapid pe scena politică, vor ajunge la putere, în mod legal sau ilegal, și vor institui regimuri *de salvare* a popoarelor respective, în care viața, libertatea și demnitatea omului nu valorau absolut nimic¹.

* Universitatea de Vest din Timișoara, bd. Vasile Pârvan, nr. 4, e-mail: eusebiu.narai@yahoo.com

¹ Pentru detalii vezi lucrările: Serge Berstein, Pierre Milza, *Istoria Europei*, vol. V, Iași, (1998); Roy Medvedev, *Despre Stalin și stalinism*, București, (1991); Alexandr Zinoviev, *Homo Sovieticus*, Cluj-Napoca, (1991); Zbigniew Brzezinski, *Marele eșec. Nașterea și moartea comunismului în secolul XX*, Cluj-Napoca, (1993); Michel Beaud, *Istoria capitalismului de la 1500 până în 2000*, Chișinău, (2001); Jean Carpentier, François Lebrun (coord.), *Istoria Europei*, București, (1997); Nicolae Ciachir, *Istoria politică a Europei de la Napoleon la Stalin*, București, (1998); Pierre Milza, Serge Berstein, *Istoria secolului XX*, vol. I (1900–1945), București, (1998); Jean-Marie Le Breton, *Măreția și destinul bătrânei Europe (1492–2004)*, București, (2006); John R. Barber, *Istoria Europei moderne*, București, (1993); Jeliu Jeleu, *Fascismul*, București, (1992); François Châtelet, Évelyne Pisier, *Concepțiile politice*

În planul relațiilor internaționale, Liga Națiunilor încerca din răspuțeri, fără a avea, însă, la îndemână toate mijloacele necesare, să pună capăt conflictelor izbucnite în diferite colțuri ale lumii, Marile Puteri purtau negocieri intense pentru reîmpărțirea sferelor de influență și pentru rezolvarea *afacerilor europene* într-un *club select*, unde să nu aibă acces țările mici, iar statele revizioniste se străduiau să primească sprijin necondiționat din partea statelor totalitare *în vogă* în acești ani (Italia și Germania – în primul rând). Pe acest fond extrem de neliniștit, statele Micii Înțelegeri, beneficiind de sprijin deplin din partea Franței, se străduiau să rămână un pol de echilibru și stabilitate în Europa centrală și răsăriteană².

Acesta era contextul internațional în care România trebuia să-și apere interesele, iar vecinătatea cu trei state revizioniste (Ungaria, Bulgaria și Uniunea Sovietică), care-i contestau frontierele, au determinat o ascensiune destul de rapidă a unor forțe naționalist-extremiste, precum Garda de Fier, pe scena politică internă, ascensiune facilitată – în egală măsură – de imposibilitatea găsirii unor

ale secolului XX, București, (1994); Terence Ball, Richard Dagger, *Ideologii politice și idealul democratic*, ediția a 2-a, Iași, (2000); Hannah Arendt, *Originile totalitarismului*, București, (1994); Dominique Vallaud, *Dicționar istoric*, București, (2008); Enzo Collotti, *Germania nazistă*, București, (1969); Jacques Droz, *Istoria Germaniei*, București, (2000); Christian von Krockow, *Germanii în secolul lor (1890–1990)*, București, (1999); Jean-Claude Lescure, *Fascismul și nazismul*, Iași, (2002); Paul Dukes, *Istoria Rusiei (882–1996)*, București, (2009); Peter Calvoceossi, *Europa de la Bismarck la Gorbaciov*, Iași, (2003); Stefano Bianchini, *Problema iugoslavă*, București, (2003); Barbara Jelavich, *Istoria Balcanilor*, vol. 2, Iași, (2000); Ioan Scurtu (coord.), *Structuri politice în Europa Centrală și de Sud-Est (1918–2001)*, vol. I, București, (2003).

² Pe larg despre relațiile internaționale, cu precădere despre relațiile dintre statele europene, în perioada menționată: Ennio di Nolfo, *Introducere în istoria relațiilor internaționale*, București, (2007); Viorica Moisuc, *Premisele izolării politice a României. 1919–1940*, București, (1991); Maurice Vaisse (coord.), *Dicționar de relații internaționale. Secolul XX*, Iași, (2008); Nicolae Ciachir, *Istoria relațiilor internaționale de la pacea westfalică (1648), până în contemporaneitate (1947)*, București, (1998); Eliza Campus, *Ideea federală în perioada interbelică*, București, (1993); Milan Vanku, *Mica Înțelegere și politica externă a Iugoslaviei (1920–1938)*, București, (1979); Jean Bérenger, *Istoria Austriei*, București, (1999); Eliza Campus, *Mica Înțelegere*, ediția a 2-a, București, (1997); Jean-Baptiste Duroselle, *Istoria relațiilor internaționale*, vol. I (1919–1947), București, (2006); Eliza Campus, *State mici și mijlocii din centrul și sud-estul Europei în relațiile internaționale: prima jumătate a secolului al XX-lea*, București, (1988); Ioan Scurtu (coord.), *Istoria românilor*, vol. VIII, București, (2003); Gheorghe Zaharia, Constantin Botoran, *Politica de apărare națională a României în contextul european interbelic (1919–1939)*, București, (1981); Eliza Campus, *Înțelegerea Balcanică*, București, (1972).

remedii de moment, adecvate gravității crizei economice în mediul rural, și de tendințele autoritare ale suveranului, care dorea să-și subordoneze, inițial, o mișcare ce tindea să devină de masă, pentru a o folosi în scopuri proprii³.

***

Am preferat să aleg această temă din câteva *considerente*: situația economică dificilă a țării noastre, cu impact asupra vieții cotidiene, frământările din sânul clasei politice românești, menținerea liniilor directe ale politicii externe românești, viziunea și principiile pe baza cărora Nicolae Titulescu

³ Este necesară consultarea mai multor lucrări de referință, precum: Ion Bulei, *Scurtă istorie a românilor*, București, (1996); Victor Axenciuc, *Introducere în istoria economică a României. Epoca modernă și contemporană*, partea I, București, (1999); Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, ediția a II-a revăzută și adăugită, București, (1999); Gheorghe Buzatu, Corneliu Ciucanu, Cristian Sandache, *Radiografia dreptei românești (1927–1941)*, București, (1996); Șerban Rădulescu-Zoner (coord.), *Istoria Partidului Național-Liberal*, București, (2000); Catherine Durandin, *Istoria românilor*, Iași, (1998); Grigore Gafencu, *Însemnări politice*, București, (1991); Sterie Diamandi, *Galeria oamenilor politici*, București, (1991); Pamfil Șeicaru, *Nicolae Iorga*, București, (1990); Nicolae Iorga, *O viață de om așa cum a fost*, vol. IV, București, (1981); Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, partea I (1918–1933), București, (1986); Ioan Scurtu, *Istoria Partidului Național Țărănesc*, București, (1994); Nicolae Jurca, *Istoria social-democrației din România*, București, (1994); Nicolae Gogoneață (coord.), *Doctrinile partidelor politice*, București, (1992); Petre Țurlea, *Nicolae Iorga în viața politică a României*, București, (1991); Apostol Stan, *Iuliu Maniu. Biografia unui mare român*, București, (1997); I.G. Duca, *Portrete și amintiri*, București, (1990); Ioan Scurtu, Ion Bulei, *Democrația la români (1866–1938)*, București, (1990); Sorin Alexandrescu, *Paradoxul român*, București, (1998); Francisco Veiga, *Istoria Gărzii de Fier (1919–1941). Mistica ultranaționalismului*, ediția a 2-a, București, (1995); Frederic C. Nanu, *Politica externă a României (1919–1933)*, Iași, (1993); Gheorghe Buzatu (coord.), *Titulescu și strategia păcii*, Iași, (1982); Emilian Bold, Ilie Seftiuc, *România sub lupa diplomației sovietice (1917–1938)*, Iași, (1998); Ion Calafeteanu, *Revizionismul ungar și România*, București, (1995); Eliza Campus, *Din politica externă a României. 1913–1947*, București, (1980); Nicolae Ciachir, *Marile Puteri și România (1856–1947)*, București, (1996); Constantin Ion, *România, Marile Puteri și problema Basarabiei*, București, (1995); Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX*, București, (1999); Constantin Buchet, *România și Republica de la Weimar (1919–1933). Economie, diplomație și geopolitică*, București, (2001); Titu Georgescu, *Istoria românilor*, București, (2000); Stephen Fischer-Galați, *România în secolul al XX-lea*, Iași, (1998); Petre Bărbulescu, *România la Societatea Națiunilor (1929–1939): momente și semnificații*, București, (1975); Vasile Rămneanțu, *Istoria relațiilor româno-iugoslave în perioada interbelică*, Timișoara, (2007); Nicolae Titulescu, *Politica externă a României*, București, (1994).

a condus diplomația românească, *jocul* Marilor Puteri. La toate aceste *considerente*, de natură obiectivă (în limitele obiectivității unei ființe umane, desigur), se adaugă și unele cu caracter subiectiv: pe de o parte – discursurile repetate ale lui Titulescu privind *spiritualizarea* frontierelor și tentativele sale de soluționare a problemelor divergente dintre România și Iugoslavia, iar pe de altă parte – personalitatea lui Sever Bocu⁴ și, implicit, rolul cotidianului fondat de acesta, în Timișoara (*Vestul*), de *tribună* a intereselor tuturor bănățenilor, cu alte cuvinte de apărare – în mod îndârjit, am putea spune – a drepturilor minorității românești din regatul vecin.

Armonizarea acestor considerente și includerea lor într-un plan unitar au reprezentat o adevărată provocare pentru mine.

***

Dând *glas* conceptului de «bănățenism» și exprimând convingerea intimă a lui Sever Bocu potrivit căreia divizarea Banatului istoric între România și Regatul Sârbo-Croato-Sloven, finalizată în anul 1924, a fost un act de *trădare națională*, cotidianul bănățean *Vestul* a abordat, în paginile sale, cu o nuanță extrem de critică, raporturile diplomatice, economice, militare, culturale, școlare, bisericești și sportive dintre statul român și cel iugoslav în timpul guvernării Iorga-Argetoianu (aprilie 1931-mai 1932). Datorită dimensiunii, deloc neglijabile, a acestor raporturi complexe, în articolul de față am preferat să abordăm, în mod strict, relațiile culturale, școlare, bisericești și sportive dintre cele două state vecine.

***

Relațiile culturale româno-iugoslave, în timpul guvernării Iorga-Argetoianu, au fost tratate cu o doză consistentă de subiectivitate, în paginile cotidianului *Vestul*, din cel puțin două motive: ziarul clama, încă de la apariția sa, atribuirea întregului Banat statului român, după cum se promisese în cadrul Convenției semnate cu Antanta, în august 1916; fondatorul său, Sever Bocu, era liderul regional al Partidului Național-Țărănesc, aflat în opoziție.

Reține atenția, în mod deosebit, articolul intitulat <Prietenii noștri, sârbii>, semnat de Vicențiu Bugariu, care prezintă o permanentă dispută româno-sârbă, o stare conflictuală prelungită, în

⁴ În această privință trebuie, neapărat, consultate două lucrări despre Sever Bocu: Ioan Munteanu, *Sever Bocu (1874–1951)*, Timișoara, (1999); Vasile Bogdan, *Un destin zbuciumat. Sever Bocu*, Timișoara, (1999).

opoziție cu propaganda oficială: “... Noi, aceștia din Banat, nu știm un singur caz – din tot trecutul Banatului – când să fi fost vreo apropiere amicală între români și sârbi. Dimpotrivă, în cele mai multe litigii ivite între aceste două popoare, ele nu s-au prezentat la masa verde decât ca adversare, cu aspirații opuse...”

... Prietenia cu Iugoslavia e o iluzie a «oficialilor», o prietenie exclusiv pe hârtie, de ochii lumii și cu parafe diplomatice...

... Câte nu ni s-au spus despre soarta românilor din Banatul iugoslav, și noi tot am continuat să credem în prietenia vecinilor asupritori...

... Stăpâni pe partea de jos a canalului Bega, prietenii noștri, sârbii, țin, cu tot prețul, să-și bată joc de noi...

... Sub pretext că ecluzele din Banatul sârbesc necesită unele reparațiuni (reparații – *n.n.*), exclud, fără nicio considerație, șlepurile cu cereale românești ce se îndreaptă înspre Dunăre...

... Diplomatricește (în sfera diplomației – *n.n.*), e inutil să mai tratăm cu sârbii...

... În 1919, spre a scăpa de sârbii ce se încăpățâneau să rămână în Timișoara, n-a fost alt chip decât luându-se o măsură drastică și... ingenioasă. Au oprit apa Begheiului și au îndreptat-o în Timiș, lăsând Timișoara fără lumină, fără apă, fără tramvai, în sfârșit făcând-o imposibilă de locuit. În fața acestui suprem argument, au înțeles – în sfârșit – sârbii să se plece... Îi reamintim guvernului, fiindcă ar fi cazul să-l aplice și acum, când toate intervențiile se dovedesc inutile, chiar când ele sunt duse de o diplomație condusă de un aristocrat...

... Căci sârbii n-au sufletul larg al românilor. Nu-l au și nici nu vor să-l aibă. Altfel, n-ar mai dăinui zicala: «cal verde și sârb cuminte»⁵.

În numărul ziarului *Vestul* din 21 august 1931 se distinge articolul lui Romulus P. Roșu consacrat aniversării unui deceniu de domnie a regelui Iugoslaviei, Alexandru I, intitulat, în mod sugestiv, <Doliul Banatului>, în care era abordată situația dramatică a românilor din statul vecin, deplângându-se abandonarea lor de către autoritățile de la București: “Alexandru I, urmașul negustorului de porci Karagheorghevici, își jubilează 10 ani de domnie asupra gloatelor iugoslave...”

... În lanțurile iugoslave mai zac și azi, robiți și dezmoșteniți de neam, aproape 200.000 de români din Banat și vreo jumătate de milion pe valea Timocului, dintre care mare parte aparțin regatului iugoslav...

... Situația românilor din Banatul sârbesc este

⁵ *Vestul*, Timișoara, anul II, nr. 392, joi, 20 august 1931, 1.

din cele mai desperate. După ce au fost sistematic deposedați de pământuri și aruncați pe drumuri, iar satele românești colonizate cu sârbi pentru a răzbi fortărețele de conservare a naționalității și religiei, care s-au păstrat mai bine la sate, s-a introdus, atât în școli (*școli – n.n.*), cât și în biserici, limba oficială a statului, cu scopul de a distruge până și legătura sufletească a trupului rupt în două, care este Banatul...

... Până și prim-ministrul țării, dl Iorga, a căzut în extaz, bătăind cuvinte de o admirație prostească pentru preamărirea călăului sutelor de mii de români.

Bucuria aniversării celor 10 ani de domnie a regelui Alexandru al Iugoslaviei este a presei din Capitală, și nu a românilor care simt românește.

Banatul întreg, cu sufletul îndoliat, participă nu la această aniversare, ci la mângâierea inimilor celor sortiți pieirii și al colțului de țară rupt din trupul nostru, vărsând lacrimi de deznădejde pentru cei ce au fost uitați”⁶.

Stima și respectul de care se bucura Nicolae Titulescu în cadrul cercurilor guvernamentale iugoslave se reflectă și în comentariile ziarului belgrădean *Pravda* pe marginea unei cuvântări rostite de marele diplomat român la Geneva, la sediul Ligii Națiunilor, redate, fragmentar, și în paginile cotidianului bănățean: “Dl Titulescu este, în special, un energic propagandist și un apărător al ideii colaborării intelectuale internaționale, nu numai în sensul cooperării forțelor științifice, filosofice și tehnice ale diferitelor țări, ci și din punct de vedere politic...

... Titulescu susține punctul de vedere că și politica internațională trebuie să fie bazată pe temelii științifice și că trebuie înlăturată situația ca politica să fie dictată numai de instinctul și de șovinismul național... El spune că chestiunea dezarmării nici nu există în teorie, deoarece toată lumea este de acord că dezarmarea este necesară, pe câtă vreme, în realitate, toată lumea se înarmează...

... Dl Titulescu remarcă faptul că colaborarea intelectuală internațională trebuie să șteargă toate aceste divergențe. Dată fiind intensitatea culturii, fiecare stat european își poate apăra prestigiul său național și fără înarmare. Bugetul militar supraumflat nu aduce decât pagube dezvoltării culturale a statelor...”⁷.

În paginile ziarului timișorean menționat mai sus este reflectat și statutul femeilor în regatul vecin, net superior celui din țara noastră: „De 40 de ani,

primele femei iugoslave și-au luat diploma de doctor. Actualmente, participarea femeilor iugoslave la studiile universitare este considerabilă. În anul 1930 au studiat, la Universitatea din Belgrad, 5.930 studenți, dintre care 1.563 studente. Femeile studiază, în special, filosofia: la Facultatea Filosofică din Skoplje se află mai multe studente (115) decât studenți (65); la Facultatea de Filosofie (probabil, din Belgrad – *n.n.*) studiază 787 studente și 460 studenți. În prezent se află, în Iugoslavia, aproape 2.000 de femei cu studii universitare”⁸.

Se contura, astfel, imaginea unui regim autoritar preocupat de îmbunătățirea nivelului de trai al populației și a statutului unei categorii din ce în ce mai importante, femeile, spre deosebire de măsurile luate de guvernarea Iorga-Argetoianu în această privință. De altfel, această guvernare era considerată, pe drept cuvânt, un cabinet cvasipersonal al regelui, care controla acțiunile președintelui Consiliului de Miniștri, Nicolae Iorga, prin intermediul unui apropiat al său, Constantin Argetoianu, modelul oportunistului perfect.

Statutul minorității românești din Iugoslavia rămânea, și la începutul anului 1932, un punct *ferbinte* în relațiile dintre București și Belgrad. De pildă, numărul din 27 ianuarie 1932, al cotidianului *Vestul* relatează aspecte de la adunarea refugiaților români din Iugoslavia, desfășurată în localul Asociației Culturale din Banat (Timișoara, 26 ianuarie 1932). Președintele acestei asociații, ing. Ștefan Ardeleanu, arăta situația critică a românilor din Banatul iugoslav: “școlile românești (puține) și bisericile – sub o teroare demnă de vremuri medievale”. Deoarece guvernul iugoslav nu aplica dispozițiile tratatelor, “românii din Iugoslavia se pot considera... drept o minoritate persecutată și care are dreptul să se prezinte în fața congreselor internaționale pentru protecția minorităților, pentru a se plânge de tratamentul ce i se aplică”. Inginerul Ardeleanu recomanda alegerea unei comisii pentru adunarea materialului documentar și înființarea unui cămin în Timișoara, “în care să se adăpostească elevii și studenții români din Banatul iugoslav care ar veni să studieze la Timișoara”. Adunarea a adoptat, în unanimitate, propunerile lui Ardeleanu și a ales o comisie formată din soțiiile intelectualilor refugiați, care trebuia să se preocupe de strângerea fondurilor necesare realizării căminului, și a unui comitet de patronaj, alcătuit din personalități politice bănățene⁹.

Numărul din 1 martie 1932 vorbește despre

⁶ Idem, nr. 393, vineri, 21 august 1931, 1.

⁷ Idem, nr. 394, sâmbătă, 22 august 1931, 4.

⁸ Idem, nr. 416, marți, 22 decembrie 1931, 3.

⁹ *Vestul*, Timișoara, anul III, nr. 440, miercuri, 27 ianuarie 1932, 4.

Conferința central-europeană, desfășurată în capitala Moraviei (Brno), care punea bazele colaborării statelor dunărene. La această conferință „au participat reprezentanții institutelor de apropiere economică și culturală și ai comitetelor naționale ale asociației vamale și ale uniunii paneuropene din statele successorale”. Potrivit corespondentului ziarului *Vestul*, „scopul consfătuirilor, care au fost, într-un fel, o urmare a recentelor consfătuiri central-europene din Budapesta, a fost de a se face apel la guvernele statelor respective ca să nu se mai amâne colaborarea economică, care formează o necesitate atât de mare în prezent și care e urmărită de diferite instituțiuni (instituții – *n.n.*)”. La conferință au fost reprezentate Austria, Ungaria, Polonia și Cehoslovacia; anunțați în prealabil, reprezentanții Iugoslaviei și României, au trimis telegrame de salut. De asemenea, în cadrul conferinței s-a accentuat importanța unei înțelegeri europene și, în special, a unei înțelegeri central-europene, înființându-se comitete speciale, „care vor studia chestiunile apropierii reciproce, urmând a înainta rezultatele guvernelor respective”. Asupra importanței conferinței de la Brno, pentru colaborarea din Europa Centrală, a făcut **declarații** presei și dr. Auer, președintele Uniunii ungare paneuropene, care a subliniat, încă o dată, importanța conferinței („atât la consfătuirile de la Budapesta, cât și la cele de la Brno au participat eminente personalități politice și economice... toți, fără excepție, s-au pronunțat pentru o înțelegere economică între statele mai mici din Europa Centrală”) și a prezentat dificultățile majore („poziția agrarienilor cehoslovaci, care cer o cât mai mare apărare pentru agricultura cehoslovacă” și „Anschluss-ul din Austria”), fiind convins de faptul că „o apropiere economică va duce și la o îmbunătățire a atmosferei politice” și că „aceste puteri (Franța, Germania și Italia – *n.n.*) ar trebui să înțeleagă că, imediat ce una din ele va dori să participe în combinația dunăreană, celelalte vor lua o poziție negativă spre a zădărnici această colaborare... de aceea, e necesar a se exclude, de la început, orice mare putere... națiunile dunărene ar avea perspective mult mai mari dacă s-ar prezenta unitare față de Marile Puteri... colaborarea statelor dunărene ar putea fi o etapă spre colaborarea economică europeană”¹⁰.

Colaborarea statelor dunărene ne poartă gândurile, fără să vrem, spre proiectul Confederației Danubiene, lansat la începutul anilor '20 ai veacului trecut. Noul proiect de colaborare pornea de la premisa excluderii Marilor Puteri, care aveau,

oricum, divergențe între ele pe această problemă, și a renunțării treptate la revizionism în favoarea unei cooperări autentice în plan economic, pe picior de egalitate.

La sfârșitul lunii mai 1932 s-a deschis, la Praga, în sala Facultății de Filosofie a Universității Carol, *Congresul comitetelor federației societăților de istorie din Europa orientală*. Potrivit cotidianului bănățean, „primul congres al acestei federații, care se compune din reprezentanții a mai mult de 50 corporațiuni (corporații – *n.n.*) de savanți din Europa orientală, a căror muncă se referă la explorări în domeniul istoriei, a avut loc în 1928, la Varșovia. Având în vedere criza economică generală, nu s-a putut convoca, la Praga, un mare congres al tuturor delegaților, ci numai al membrilor celor trei comitete de muncă ale federației: Comitetul executiv, Comitetul care editează buletinul științific al federației și Comitetul pentru dicționarul antichităților slave”. La congresul convocat în anul 1932 și-au anunțat participarea istorici proeminenți ai națiunilor slave, precum: prof. B. Dembins, prof. Buiak și prof. M. Handelsmann (polonezi); prof. Florovski și Okunev (ruși); Svencycky (ucrainean); prof. Șișici (iugoslav). La aceștia se adăugau istorici eminenți neslavi, printre care: prof. Mototolescu (Oradea Mare – România), prof. Lukinici (Budapesta – Ungaria), prof. Schmidt (Austria) și prof. Laskaris (Salonic – Grecia)¹¹.

Fără îndoială, această federație reprezenta un exemplu pentru istoricii și pentru oamenii de cultură din alte zone ale Europei, iar Praga tindea să redevină același centru cosmopolit de odinioară.

***

Relațiile școlare și bisericești româno-iugoslave se aflau, încă, în „zodia” provizoratului, fiind reglementate, pe picior de egalitate, abia în anul 1933, odată cu finalizarea tratativilor în vederea semnării Pactului de organizare a Micii Înțelegeri, care strângea raporturile dintre statele componente ale alianței (România, Iugoslavia și Cehoslovacia), iar informațiile în această privință sunt extrem de lacunare în paginile cotidianului bănățean.

Merită amintită, chiar dacă nu corespunde, din punct de vedere cronologic, perioadei studiate, **Conferința specială româno-iugoslavă**, desfășurată în cadrul Conferinței Micii Înțelegeri, la Belgrad, în data de 19 decembrie 1932, între ministrii de Externe (Jeftić și Titulescu), pentru a discuta litigiile apărute între cele două state:

„1. *Regimul școlilor românești din Banatul*

¹⁰ Idem, nr. 468, marți, 1 martie 1932, 2.

¹¹ Idem, nr. 539, marți, 31 mai 1932, 1.

iugoslav: în 1927 s-a încheiat un acord în această chestiune, dar nu a fost aplicat decât parțial.

2. *Situația bisericilor românești din Iugoslavia*: dl. Titulescu va cere ca ele să fie puse pe picior de egalitate cu bisericile iugoslave de pe teritoriul nostru, care sunt conduse de un vicar episcopal.

3. *Proprietățile românești* tăiate de linia de demarcație între cele două state.

4. *Chestiuni bănești* în legătură cu lucrările de canalizare făcute de unguri și administrate, astăzi, atât de România, cât și de Iugoslavia.

5. *Nedreptăți* comise contra românilor din Banatul iugoslav (cazuri izolate)¹².

Așadar, Nicolae Titulescu încerca, prin toate mijloacele posibile, să reglementeze aceste probleme spinoase, care-i nemulțumeau profund pe românii bănățeni, fapt exprimat, de nenumărate ori, în paginile ziarului *Vestul*.

***

În schimb, *raporturile sportive* româno-iugoslave erau destul de bune, deoarece, întotdeauna, sportul întărește legăturile dintre oameni, netezește asperitățile, iar disputele, de orice natură, ajung, în majoritatea cazurilor, să fie uitate sau trecute în plan secund.

Astfel, pentru serbarea societății de educație fizică era așteptată sosirea, la Timișoara, în data de 20 iunie 1931, la ora 15, a trei delegații: „Șoimii României”, „Sokolii Iugoslavi” (400 persoane) – în frunte cu fanfara proprie (la gara *Domnița Elena* din cartierul Iosefin) și „Șoimii Carpaților” din Cluj (15 persoane). Ajunși în orașul de pe malurile Begăi abia în 21 iunie, „Șoimii României” din Sănnicolaul Mare (150 membri activi și cca 200–300 amatori), alături de „Sokolii Iugoslavi” și de „Șoimii Carpaților”, au defilat la statuia Lupoacei, în fața autorităților, la ora 11, oprindu-se, apoi, la Primărie. În aceeași zi, la ora 16, la arena *Banatul* urmau să se desfășoare diferite exerciții de gimnastică suedeză, jocuri ritmice și de ansamblu, gimnastică la aparate și dansuri naționale, iar la ora 21 trebuia să aibă loc, în incinta Teatrului Comunal, un program inedit, iar la Casinoul Militar era pregătită o serată dansantă¹³.

„Sokolii Iugoslavi”, la fel ca „Sokolii Cehoslovaci”, reprezentau o veritabilă *pepinieră* de recrutare a unor voluntari, în cazul unui război, abilitățile sportive ale acestora fiind dublate de o pregătire premilitară adecvată. Regele Carol al II-lea va

înființa, după acest model, „Străjeria”, la sfârșitul anului 1937. „Șoimii României” și „Șoimii Carpaților” se puteau mândri, deja, cu sportivi reușiți, capabili, oricând, să devină voluntari în cazul izbucnirii unei conflagrații europene sau mondiale.

După încheierea sezonului estival, cotidianul bănățean își înștiința cititorii despre meciul de fotbal Beograd-Ripensia, programat la Timișoara, în ziua de 6 septembrie 1931: „... Sarcini grele apasă asupra profesionalilor noștri; ei sunt meniți, pe lângă reabilitarea celor două înfrângeri suferite din partea sârbilor, să schimbe tradiția după care Belgradul a dispus, în trecut, asupra Bucureștiului și asupra Timișoarei...”. Nu era ascunsă îngrijorarea ziaristilor timișoreni privind „succesele recente repurtate de sârbi asupra Cehoslovaciei și Ungariei”. În continuare era prezentată, pe un ton laudativ, echipa Belgradului: „Spasici (supranumit *Iugoslavia*) – 20 de ani, de foarte multe ori în reprezentativa națională; tandemul Ivkovići-Mitrovići are un renume mondial (Ivkovići a absolvit, anul trecut, medicina din Beograd, calificându-se între primii fundași din Europa, titular al echipei naționale din 1923; Mitrovići, mai tânăr, studiază la Lyon, în Franța, fiind considerat cel mai bun fundaș din Iugoslavia); înaintarea e formată, în întregime, din așa...”. În schimb, componența echipei Ripensia (devenită fanion al fotbalului românesc și european, în perioada interbelică), antrenată de Rudy Wetzer (ajutat de dr. Lazăr, ing. Balazs, Reda, Juga și Buzariu), era anunțată pe un ton aparent neutru: Lakatos, Semler, Wetzer, Dobai, Beke, Ciolac, Raffinski, Hrehuss, Hoksári, Bürger și Zombori. Meciul urma să fie condus de „asul arbitrilor timișoreni”, Sepi, care trebuia înlocuit, în cazul unui eveniment neprevăzut, cu Murgu. Era descrisă și organizarea acestei veritabile înfruntări a titanilor: „S-a dispus, ca și în trecut, asupra vânzării билетelor de intrare la *Temesvári Hirlep* până duminică (6 septembrie 1931 – *n.n.*), la ora 13, iar după masă, casa arenei va sta la dispoziția publicului... Cei ce au drept la acces liber se vor prezenta duminică, la ora 10, în cafeneaua Palace, unde secretarul Ripensiei va elibera, fiecăruia, câte un bilet de onoare... Înaintea marelui meci se vor disputa două întâlniri: la ora 13,30 va juca *Haiduc* cu *Venus*, la ora 15,00 – *Chinezul* cu *Banatul*”¹⁴.

Se poate lesne sesiza componența pluriethnică și multiconfesională a echipei timișorene, dar și bucuria pe care o aducea un astfel de meci în rândul publicului larg. De asemenea, conta foarte

¹² Idem, nr. 699, joi, 22 decembrie 1932, 4.

¹³ *Vestul*, Timișoara, anul II, nr. 343, duminică, 21 iunie 1931, 3.

¹⁴ Idem, nr. 407, duminică, 6 septembrie 1931, 3.

mult organizarea meciului și fair-play-ul de care dădeau dovadă jucătorii celor două echipe.

Deși scorul meciului de mai sus a fost foarte strâns: 2:1 (1:0 la pauză), în favoarea Ripensiei, nu au fost semnalate incidente pe teren sau la plecarea echipei belgrădene și nu au fost înaintate plângeri sau reclamații despre arbitrajul partidei de fotbal.

***

Criza economică, izbucnită în urma crahului bursei din New York, se resimte în Europa încă de la începutul anilor '30, afectând profund statele cu o industrie puternică și modernizată (Marea Britanie și Germania).

Liberalismul clasic va fi abandonat în aproape toate țările lumii, iar politica *New Deal* – promovată de președintele american Fr.D. Roosevelt, presupunând o implicare accentuată a statului în reglarea mecanismelor economiei de piață și în protecția socială a păturilor defavorizate și a *dezmoșteniților soartei* – va fi considerată un model demn de urmat de către statele democratice din apusul Europei. În schimb, statele europene cu regimuri politice totalitare (fascist sau comunist) au preferat să treacă la o autarhie completă a economiilor naționale, care a atenuat considerabil și, în final, a anihilat efectele devastatoare ale crizei.

Din păcate, cel mai mult au fost afectate *investițiile*, indispensabile redresării economice în această perioadă din istoria Europei. Fără îndoială, răspândirea rapidă a crizei la nivel mondial a fost determinată de volumul impresionant al schimburilor comerciale, precum și de rolul de *bancher al lumii* pe care l-au dobândit Statele Unite după Primul Război Mondial.

Toate *conferințele internaționale* din perioada 1929–1933, convocate pentru a adopta soluții eficiente de ieșire din criză, au eșuat în mod lamentabil și au demonstrat, încă o dată, contradicțiile existente între Marile Puteri ale lumii în găsirea unei *portite de scăpare* din marasmul economic generalizat.

Nazismul și bolșevismul (comunismul), ideologii aparent antagonice, dar care prezintă numeroase similitudini și *împrumuturi* reciproce la nivelul limbajului, datorau apariția și dezvoltarea lor spectaculoasă, în primele trei decenii ale secolului XX, pangermanismului și panslavismului. De altfel, cele două regimuri totalitare amintite mai sus conțineau, în însăși esența lor doctrinară, scopuri de cucerire a altor teritorii și de impunere a unor regimuri politice *la indigo*, cu precădere anumitor popoare din imediata lor vecinătate.

Dincolo de țelurile sale expansioniste, dictatura

fascistă a lui Mussolini va păstra, neschimbate, structurile oficiale de stat, spre deosebire de celelalte regimuri totalitare din Europa.

În ce privește țările Miciei Înțelegeri, Cehoslovacia și România și-au păstrat structurile democratice în anii 1931–1932, deși cabinetul Iorga-Argetoianu (aprilie 1931-mai 1932) era considerat ca fiind condus, din umbră, de regele Carol al II-lea și de camarila grupată în jurul său.

În schimb, Iugoslavia, confruntată cu serioase crize politice și tendințe autonomiste, adoptase un model autoritar de guvernare.

În concluzie, statele Miciei Antante – afectate, în mod profund, de criza economică (în primul rând, Iugoslavia și România – state cu profil preponderent agricol), însă cu regimuri democratice destul de stabile (Cehoslovacia – considerată un veritabil exemplu pentru întreaga regiune și, apoi, România, unde *visele de dictatură* ale suveranului nu deveniseră, încă, realitate) – vor încerca, cu succes, să reziste – și în această perioadă – presiunilor economice și politice exercitate de statele revizioniste europene.

Popularitatea președintelui american W. Wilson printre reprezentanții statelor europene în curs de constituire sau reîntregite *pe ruinele* fostelor imperii multinaționale (dualist austro-ungar, țarist sau otoman), precum și ascendentul, cel puțin economic, într-o primă etapă, al Statelor Unite asupra continentului european după prima conflagrație mondială au determinat și apariția unui organism internațional, menit să salvgardeze pacea și să medieze relațiile conflictuale dintre membrii săi, Liga (Societatea) Națiunilor, cu sediul la Geneva, care trebuia, în egală măsură, să se substituie diplomației tradiționale (*în spatele ușilor închise*).

Reeșalonarea și, apoi, suspendarea – pentru o perioadă limitată de timp (prin *Moratoriul Hoover*) – a plății reparațiilor de război de către Germania, fapt care afecta, în mod considerabil, Franța, planul de uniune vamală austro-germană, pozițiile contradictorii între statele industrializate și cele agricole în privința soluționării crizei economice, eșecul Conferinței dezarmării erau doar câteva semnale privind iminența unui nou conflict la scară planetară. La acestea se adăugau, fără îndoială, lipsa de eficacitate a Pactului Briand-Kellogg și a Protocolului Litvinov, precum și Protocolul de prelungire a Tratatului sovieto-german din 1926 pe timp nelimitat.

Statele revizioniste din sud-estul Europei (Ungaria, Bulgaria și, mai târziu, U.R.S.S.) aveau, la sfârșitul anului 1933, sprijinul necondiționat a două mari puteri totalitare, cu un discurs revizionist și revanșard similar (Germania și Italia).

În acest context internațional neprielnic, statele Miciei Înțelegeri, contând pe ajutorul Franței, *au străns rândurile*, cu alte cuvinte au reacționat – în termeni categorici – la toate tentativele de eludare a prevederilor tratatelor de pace încheiate în anii 1919–1920 și de subminare a rolului jucat de Societatea Națiunilor în reglementarea, pe cale pașnică, a diferendelor dintre statele lumii. Mai mult ca oricând, era necesară o reorganizare a alianței și o consolidare a ei pe componenta militară, însă cu caracter defensiv, fapt împlinit în cursul anului 1933. Între timp, Mica Înțelegere, în ansamblu sau doar câteva din componentele sale, a participat la conferințele economice internaționale consacrate soluționării crizei mondiale.

Statele Miciei Antante urmau să intre, alături de alte state danubiene, într-o serie de federații economice, considerate *salvatoare* (uniuni vamale, tarife vamale preferențiale), la propunerea Marilor Puteri, însă disputele dintre acestea privind caracterul just al planului formulat de fiecare și opoziția categorică a unora din statele direct vizate au determinat eșecul lamentabil al acestor proiecte.

În concluzie, în intervalul 1931–1932 și chiar mai târziu, Mica Antantă a reprezentat o singură voce, ascultată, nu doar auzită, de Marile Puteri, și temută de statele revizioniste din răsăritul Europei.

Din punct de vedere economic, România avea o poziție de invidiat în perioada interbelică: ocupa locul 5 în lume sub raportul producției agricole totale și continua să fie un mare exportator de cereale, la fel ca în perioada antebelică. Agricultură și silvicultură țării noastre, pe lângă că acopereau necesitățile interne, asigurau cantități însemnate de grâne și produse lemnoase la export.

Ritmul accelerat de creștere industrială a României în întreaga perioadă interbelică a fost însoțit de legile protecționiste adoptate, cu precădere, de guvernele liberale care s-au succedat la conducerea țării noastre, ambele fiind suportate, în cea mai mare parte, de agricultură.

Diferența dintre sat și oraș, în România anilor '30, era destul de considerabilă, constatându-se, totuși, o îmbunătățire a nivelului de trai în mediul urban. Tensiunile sociale din țara noastră vor fi folosite, ca material de propagandă, de forțele extremiste de stânga și de dreapta, în egală măsură.

În deceniul patru al secolului XX, România era, tot mai mult, dominată de figura lui Carol al II-lea și de politicieni care s-au compromis foarte mult în ochii populației. Din punct de vedere cultural, a fost o perioadă de eferescență, determinată de inteligența, gusturile estetice rafinate și interesul

real pentru actul cultural care domina toate acțiunile suveranului.

Din punct de vedere politic, în acest interval regele Carol al II-lea încerca să guverneze peste partide, eludând parlamentul și contribuind, în acest sens, la constituirea cabinetului Iorga-Argetoianu, considerat *de uniune națională*. Lipsit de o bază de masă, guvernul amintit mai sus a contribuit la agravarea situației economice a țării, însuși primul-ministru fiind lipsit de *expertiză* în hățișurile relațiilor economice și a sistemului financiar-bancar destul de complicat, conform unei expresii din zilele noastre. Apelul făcut de suveran la Alexandru Vaida-Voevod pentru constituirea unui nou guvern și revenirea P.N.Ț. la putere nu era deloc întâmplător, ci, dimpotrivă, corespundea unui calcul politic foarte bine făcut: atragerea – de partea Tronului – a unei aripi însemnate a P.N.Ț.-ului, grupată în jurul lui Vaida și izolarea lui Iuliu Maniu, ale cărui critici la adresa acțiunilor sale nu mai erau tolerate deloc de către suveran, în pofida bunelor intenții ale *Sfinxului de la Bădăcin*.

Obiectivul principal al politicii externe a României, pe tot parcursul perioadei interbelice, a fost menținerea frontierelor trasate la sfârșitul Primului Război Mondial, împărțit de toate formațiunile politice, cu excepția Partidului Comunist, afiliat Internaționalei a III-a. Transformarea Ligii Națiunilor într-un apărător de nădejde al păcii și stabilității, precum și promovarea unor alianțe regionale (Mica Înțelegere și Antanta Balcanică) vor avea, ca scop, descurajarea revizionismului în estul Europei. Participarea țării noastre la Conferința dezarmării dovedea interesul diplomației românești pentru această problemă *arzătoare*, în condițiile în care statele învinse pretindeau să obțină dreptul de a se înarma în aceleași limite cu Marile Puteri învingătoare în Primul Război Mondial.

Reluarea raporturilor cu Uniunea Sovietică, a Miciei Înțelegeri *in corpore*, participarea României la Conferința dezarmării, reeșalonarea reparațiilor de război ale statelor învinse în Primul Război Mondial au influențat, într-o anumită măsură, coordonatele politicii externe românești în această perioadă, însă *liniile sale directe* au rămas aceleași: pace, securitate colectivă, menținerea statu-quo-ului teritorial, dezarmare, relații amicale cu vecinii și, în primul rând, cu marii aliați occidentali (Franța și Marea Britanie).

Așadar, în timpul cabinetului Iorga-Argetoianu (aprilie 1931-mai 1932), în pofida situației economice destul de dificile, a ascensiunii rapide a unor mișcări naționaliste-extremiste, precum Garda de Fier, a erodării regimului parlamentar și a primelor

tentative ale regelui Carol al II-lea de a-și impune un regim personal, politica externă românească a pledat pentru menținerea păcii și securității la nivel european și mondial, pentru relații de bună vecinătate și, respectiv, de amicitie în cadrul alianțelor existente sau în curs de constituire (Mica Înțelegere și Antanta Balcanică), pentru păstrarea statu-quo-ului teritorial în Europa Centrală și de sud-est, respingerea – cu fermitate – a tuturor tentativelor de revizuire a frontierelor stabilite la sfârșitul Primului Război Mondial, reluarea negocierilor cu Uniunea Sovietică în vederea încheierii unui pact de neagresiune, strângerea legăturilor cu aliații tradiționali ai României (Franța și Marea Britanie), etc.

Preocupat de eliberarea tuturor provinciilor românești aflate sub stăpânire străină, direct interesat de unirea Transilvaniei, Banatului și celorlalte provincii românești din monarhia dualistă cu patria-mamă, Sever Bocu va suporta privațiuni de tot felul și condamnări la închisoare pentru crezul său și pentru activitatea sa jurnalistică în slujba idealului național.

Din dorința de a participa efectiv la visul de unire al tuturor românilor într-o singură țară, Bocu are o contribuție activă, în calitate de militar, bine trecut de prima tinerețe, la operațiunile militare ale Armatei Române din anul 1916. Membru al delegației române la Conferința de Pace de la Paris, se va achita – cu *brio* – de misiunea de a reprezenta interesele românilor bănățeni, însă considerentele geostrategice și militare determină împărțirea Banatului între România și Regatul Sârbo-Croato-Sloven, împărțire pe care a blamat-o mereu în paginile cotidianului *Vestul*, ca organ de presă al național-țărăniștilor, pe care l-a fondat în anul 1930. A fost o amărăciune pe care o va purta în suflet până la sfârșitul vieții sale.

Orator și ziarist talentat, capabil de critică, dar și de autocritică, încrezător în principii generoase, a depus eforturi considerabile pentru a satisface interesele bănățenilor, atât cât i-a stat în putință. A fost, în întreaga perioadă interbelică, un model de moralitate, asemeni lui Iuliu Maniu, în care credea *orbește*, am putea spune.

Tribunul Banatului, implicat în toate acțiunile menite să ridice nivelul de civilizație al provinciei (întemeierea Universității de Vest, a Teatrului de Vest și Asociației culturale din Banat; restaurarea Episcopiei Timișoarei și înființarea Mitropoliei Banatului; înălțarea de monumente în memoria eroilor căzuți în Primul Război Mondial sau a marilor personalități bănățene – precum Dimitrie Țichindeal, Vincențiu Babeș, Eftimie Murgu, Alexandru Mocioni, Coriolan Brediceanu;

împroprietărirea voluntarilor; repararea de biserici; construirea de școli, etc.), a fost pedepsit de autoritățile comuniste pentru ideile în care credea în mod sincer (armonia interetnică, afirmarea forțelor creatoare locale și a instituțiilor democratice), fiind arestat în luna mai 1950 și stingându-se din viață în temnița din Sighet, la 21 ianuarie 1951, locul unde își va găsi sfârșitul *floarea* politicii și armatei române interbelice.

Sever Bocu a aplicat, în mod constant, conceptul de *bănățenism*, enunțat la o adunare a voluntarilor din 1934, conținutului articolelor din cotidianul *Vestul*, astfel explicându-se anumite luări de poziție ale redactorilor ziarului față de diferite evenimente sau probleme.

Raporturile culturale erau orientate, în primul rând, spre următoarele probleme: situația culturală a minorității române din Iugoslavia; dezvoltarea culturală a celorlalte state aparținând Micii Înțelegeri (Iugoslavia și Cehoslovacia); participarea statelor Micii Înțelegeri la Congresul comitetelor federației societăților de istorie din Europa orientală (Praga, mai 1932) – având, drept scop, armonizarea punctelor de vedere divergente între istoricii din regiune, etc.

Raporturile școlare, deși mult mai puține din punct de vedere cantitativ, au fost axate, în principal, pe rezolvarea problemei învățământului minoritar românesc din Banatul iugoslav.

Raporturile bisericesti au urmărit, în special, aspecte privind: construirea de lăcașuri de cult în statele Micii Înțelegeri; solicitările românilor din Banatul iugoslav în vederea înființării unui vicariat la Vârșeț ș.a.m.d.

În concluzie, cotidianul *Vestul* – considerat, de mulți bănățeni, drept un *far călăuzitor*, un model moral de prezentare a realității – surprinde complexe rapoarte din cadrul Micii Înțelegeri, cu suișuri și coborâșuri, în mod destul de obiectiv, dărâmând mituri sau imagini contrafăcute ale unor lideri și promovând *bănățenismul*, ca parte integrantă a românismului.